

Kedves Gyula

**Skandalum az Országházban,
avagy a Képviselőházi Őrség
első parancsnokhelyettesének túlfejtett becsületérzéke**

1913 júniusának első hetében a magyar hírlapok hihetetlen események taglalásával kötötték le olvasóik figyelmét, nem ritkán saját szájuk íze szerint alakítgatva a történetet. Az országgyűlés rendjének biztosítására létrehozott Képviselőházi Őrség egyik tisztje megkardlapozott (vérmesebb ellenzéki érzelmű lapok szerint majdnem lemészárolt) az ülésteremben egy honatyát. A valóban nem mindennapi történet – bár nem okozója, sokkal inkább következménye volt a Tisza István házelnökségét és újabb kormányfőségét övező politikai hisztériának – nagyon súlyos következményekkel, olyan hónapokig tartó sajtóhadjáráttal járt, amely különösen a hadsereg, azon belül is a honvédség számára vált kényelmetlenné. Főszereplője, Gerő Vilmos százados – fegyverhasználatra révén egyértelműen negatív színben feltüntetve – a békés civilek ellen fegyverrel fellépő katonai szoldateszka és az önkényt kiszolgáló zsoldos szimbóluma lett.

Maga az eset június 4-én történt, de előzményei évtizednyi távolságba nyúltak, s gyakorlatilag az ellenzék parlamenti munkát megbénító obstrukciós gyakorlatának megtörésében gyökereztek. Mert az ellenzék az alig egy hónapja szolgálatba lépett Képviselőházi Őrségben nem az országgyűlési rend biztosítására szervezett testületet, hanem az addig folytatott parlamenti tevékenységük ellehetetlenítésére alkalmas házelnöki eszközt látta, így már eleve ellenségesen fogadta megjelenését a házban. Ugyanez mondható el az ellenzéket támogató, rendkívül hangos és a közvélemény nagyobb, főleg fővárosi részének szimpátiáját bíró lapokról is. Jellemző erre, ahogy a szervezésről adott tudósításaikban rendszeresen idézőjelbe helyezett törvényként említik, ezáltal vitatják a jogszabályalkotásnak még a törvényességét is.¹ Pedig a Képviselőházi Őrség felállítását lehetővé tevő törvény országgyűlési

¹ *Pesti Napló*, 1913. január 16.

elfogadása, majd szentesítése az alkotmányos szabályozásnak megfelelően, és végül is az összes parlamenti erő belenyugvásával történt meg.² Persze mindenki tudta, hogy a törvényalkotás leginkább a kormánypártot is vezető képviselőházi elnök politikai érdekeit szolgálta, így elsősorban Tiszát támadták a testület létét kifogásoló lapok. Ez az események elfajulásával elképesztően indulatos, az emberi méltóság sárba tiprásáig elmenő közlésekhez vezetett, ahogyan nem kis képzavarral a parlamenti őrségben a geszti bitangnak nevezett házelnök „rothadt lelkéből lelkedzett gyönyörű magzatár” láttatta olvasóival egy névtelen újságíró.³

Pedig az országgyűlés biztonságát (beleértve ebbe a tanácskozás nyugalma is) garantáló fegyveres testület gondolata nem volt idegen a magyar parlamentarizmus fejlődésében, szükségességére az ónodi országgyűlési sátorban lezajlott véres jelenetek is felhívták a figyelmet. A 18–19. századi rendi országgyűlések biztonságára az uralkodót szolgáló katonaság ügyelt. Az ülésezésnek helyet adó Pozsony helyőrsége ezért szinte mindig magyar katonaságból állt. Feladata a város nyugalmanak megőrzésével az országgyűlés külső biztosítása volt, amelyet a 19. század első felében a térségből kiegészített 2. (Sándor) sorjalegény egy-két zászlóalja látott el, megerősítve a nádort kísérő gránátosokkal. A belső biztosítás ilyen közegben sokkal inkább reprezentációt jelentett, amely tisztet a Mária Terézia által alapított magyar nemes testőrség kitűnően el tudott látni. Az 1770-es években tartósan pozsonyi szolgálatra is helyezték egy kisebb különítményét. A koronázó országgyűlések alkalmával persze a teljes magyar nemes testőrség szolgálatba lépett az uralkodó kíséretében, egyúttal a birodalmon belüli korlátozott, ám mégiscsak létező magyar önállóságot is jelképezve.⁴

Az 1848-as forradalom nyomán létrejött népképviselői országgyűlés biztonságát már egészen más szempont szerint, a polgári elvek mentén teremtték meg. Már nem a hatalom katonasága, hanem a polgári társadalom önvédelmi testületeként létrehozott nemzetőrség nyújtott erre garanciát. Március második felében ugyanis a pozsonyi polgárőrség tagjaiból és az országgyűlési ifjakból spontán szervezett nemzetőrség a városi őrszolgálat ellátásánál fontosabb feladatának érezte az országgyűlés nyugalmanak biztosítását. A szervezés motorja, majd a nemzetőrség parancsnoka Zichy Ottó gróf, a felsőtáblán születési jogon tagsággal rendelkező reformpolitikus volt. Ez az elsőként megszervezett nemzetőrség őrizte a diéta nyugalma a legendás áprilisi törvények elfogadása alatt. Az országgyűlés berekesztése után feloszlott alakulat folytatásaként az áprilisi törvények egyike, az 1848. évi

² 1912. évi LXVII. törvénycikk a képviselőházi őrség felállításáról.

³ *Népszava*, 1913. október 26.

⁴ Az országgyűlések biztonságára ügyelő katonaságra FRÓNA–KEDVES 2023: 7–10.

XXII. törvénycikk alapján szervezték meg aztán országos szinten a nemzetőrséget. A forradalom védelmét biztosító fegyveres erő nem katonaság volt, hanem a polgárok köréből a „személyes és vagyonbátorság” biztosítására szervezett, mai értelmében a belbiztonságot szolgáló testület. A polgári társadalmat megteremtők logikája szerint többé nem a hatalom eszköze, az uralkodó szolgálatában álló katonaság garantálja a belrendet, hanem a saját kebelében szervezett nemzetőrség, amelyben a fegyveres szolgálat a megbízható (tehát tulajdonnal vagy saját egzisztenciával rendelkező) polgárok számára kötelező. Ezek után szinte magától értetődőnek vették, hogy az országgyűlés biztonságát a nemzetőrség kezébe helyezték az 1848. július 5-én Pesten megnyíló népképviselési országgyűlésen.⁵

A házszabály részletesen szabályozta is a nemzetőrség bevonásának lehetőségeit, illetve a házelnökök jogait és kötelességeit a törvényhozás nyugalmanak biztosítása vonatkozásában. Alapját szintén egy áprilisi törvény, az országgyűlés évenkénti ülésezését elrendelő 1848. évi IV. törvénycikk képezte, amelynek a 14. §-a leszögezte: „A rend és csend fenntartása terembiztosok által, szükség esetében a nemzeti őrség alkalmazásával eszközölteik.” Történelmi jelentőségű váltásnak bizonyult, hogy a törvényhozás biztonsága már nem a végrehajtó hatalom fegyvereseitől függött. Mert ugyan a nemzetőrséget egy kormány szerv, az Országos Nemzetőrségi Haditanács útmutatása szerint és koordinációjával szervezték, de felállítását a mai értelemben véve önkormányzatoknak tekintendő illetékes törvényhatóságok (vármegyék, illetve szabad királyi városok) végezték, amelyeket megilletett a felettük való rendelkezés joga is.⁶ Az első népképviselési országgyűlés külső biztonságára Pesten, majd Debrecenben, Szegeden és Aradon is a helyi nemzetőrséget vették igénybe. Arról nem tudunk, hogy a házelnökök a tanácskozás rendjének biztosítására is felhasználták volna a testületet, a lehetőséget erre mindenestre megadta a házszabály, miszerint: „A házhoz a budapesti nemzetőrségből minden ülésre kellő számmal rendeltethetnek nemzetőrök, kik az elnök intézkedése szerint a rendre felügyelnek.” Mert voltak ám parázs hangulatú ülések! Alig másfél hónappal az országgyűlés megnyitását követően ez már párbajhoz is vezetett az egyáltalán nem hőzöngő természetéről ismert Széchenyi István és Patay József között a katonaállítási törvény vitája miatt. A két népképviselő szerencsére lehiggadt, s az üléstermi szópárbajt követő napon a pisztolypárbaj során mindketten a levegőbe sütötték ki fegyverüket.⁷

⁵ A nemzetőrség pozsonyi megszervezésére URBÁN 1973: 19–23; országgyűlési biztosító szerepére FRÓNA–KEDVES 2023: 12–15.

⁶ 1847/8-ik évi országgyűlési törvénycikkek 18., 64–67.

⁷ SZÉCHENYI 1982: 1310–1313.

A kiegyezés ugyan megadta a parlamentarizmus folytatásának lehetőségét, de a nemzetőrségét nem, így aztán az országgyűlés nyugalmanak biztosítására új megoldást kellett keresni. Ez a legendás boldog békeidőkben nem vált sürgetővé, ami visszalépést hozott a forradalomhoz képest, mert újra a végrehajtó hatalom felügyelte fegyveres szervezet lett a törvényhozás biztonságának az őre. Nemzetőrség híján az államilag megszervezett fővárosi rendőrség látta el külső biztosítását, többnyire egyenruhás őrposztok létesítésével, illetve járőrök alkalmazásával. Válságos helyzetben a honvédség kirendelésére adott lehetőséget a hárszabály, miszerint „minden alkotmányos eszköz és fegyveres erő használata is, saját felelőssége mellett rendelkezésre áll” a házelnöknek. Ez azonban nem közvetlenül, hanem a honvédelmi miniszter egyetértésével, kizárólag a katonai parancsnokságokon keresztül valósulhatott meg. Az ülésteremben a terembiztosok felügyelték a rendet, köztük több veterán szabadságharcos honvédtiszttel, akiknek míg koruk engedte, megfelelő tekintélyük volt az esetleges rendbontás elsimítására. Az 1904-ben beköszöntött permanens belpolitikai válság azonban olyan helyzetet teremtett, amely a végrehajtó hatalomtól független, közvetlenül a törvényhozók fejének alárendelt önálló testület létrehozásához vezetett.

A századfordulóra a parlamenti ellenzék által alkalmazott obstrukció miatt olyan gyorsan megnehezedett a törvényhozó tevékenység, hogy a kormánypárt a parlamenti hárszabályok módosításával szorította észszerű korlátok közé az időhúzást lehetővé tevő képviselői felszólalásokat, illetve hatékony eljárást kívánt a valóban renitenskedő (zajt csapó, az elnöki rendre utasításra teátrális jeleneteket rendező, a karzat közönségét hergelő) képviselőkkel szemben. A probléma súlyosságára jellemző, hogy a véderővita körül kialakult elvadult obstrukció 1903-ban még az ideiglenes költségvetés elfogadását is lehetetlenné tette!

A rendkívül kényes feladatot a következő évben miniszterelnökké kinevezett Tisza István vállalta, nem törődve az ellenzék véleményével, s nem számítva a megoldását elutasítóan fogadó közvélemény reagálására sem. Elsődleges célját, az új hárszabályt ugyan sikerült megvalósítania: nem lehetett időhúzó felszólalásokkal lassítani többé a törvényalkotás folyamatát, s rendbontás vagy indokolt esetben a szabályszegés esetén a házelnök már karhatalmi erő alkalmazásával is kivezethette az obstruáló képviselőket a teremből. Azonban a zsebkendőszavazás néven elhíresült akcióval a korábbinál jóval szélesebb ellenzéki összefogást is összehozott, miközben a kormánypártból jó néhány, az eljárást helytelenítő képviselő vált ki. Az elmérgesedett hangulatra, az indulatok mélységére jellemző, hogy négy hét múlva a legradikálisabb ellenzéki képviselők egyszerűen szétverték az ülésterem elnöki pulpitus környéki berendezését az újabb ülészak megnyitása előtt. A sajtó nagy része a „népfelség templomába beköltöző hatalmi erőszak” ellen tiltakozó akciót

látott a dologban, s az új választásokon megbukott az addig legyőzhetetlennek tűnt kormánypárt, ami évekre elodázta a házszabály-módosítás gyakorlati alkalmazását. Tisza csak 1912-ben vállalt újra politikai vezető szerepet, s házelnökként kifejezetten az ellenzék ismét csúcsra járatott obstrukciójának letörésére törekedett. Május végétől rendszeressé vált a rendőrök megjelenése az Országházban. A Pavlik Ferenc főfelügyelő vezette mindennapos rendőri intézkedés a képviselőházi ülésteremben leírhatatlan megbotránkozást keltett nemcsak az ellenzéki képviselők körében, de a sajtótudósítások hangneme által befolyásolt közvéleményben is. Hiába ügvelt a főfelügyelő a tényleges erőszakmentességre, Justh Gyula pártelnököt imígyen értesítve az erőszak alkalmazásáról, aminek értelmében el kell hagynia az üléstermet: „Mély tisztelettel fölkérem a kegyelmes urat, méltóztassék azt, hogy kezemmel érintem, erőszaknak tekinteni.” Amíg az ellenzék és támogatói a parlamenti demokráciát megfojtó államhatalmi erőszakról, addig a kormánypártiak csak a törvényhozás zavartalanságát biztosító feltételek visszaállításáról beszéltek.

A nyár folyamán tovább mélyült az obstrukciós válság a képviselőházban. A rendbontás mindennapossá vált, így a házelnök tömegesen tiltotta ki az ülésekről az ellenzéki képviselőket, akik azonban nem voltak hajlandók alávetni magukat még a mentelmi bizottság megerősítette döntéseknek sem. Pavlik rendőreinek rendszeresen ellenszegültek a végrehajtó hatalom törvényhozási illetéktelenségére hivatkozva, így szabályos küzdelem alakult ki a kivezetések során. Ez a nemegyszer órákon át folyó cirkusz, amelynek során a népfelség elvének lábbal tiprásában való részvételük kárhozhatása is sűrűn előkerült, a rendőrlegénységben is meghökkenést okozott, s egyikük meg is tagadta a szeptember 17-i ülésről kitiltott Károlyi Mihály kivezetését. Bár a rendőrség kötelékéből való azonnali eltávolítása mellett időlegesen még letartóztatásba is helyezték, a példastatuálás nem volt hatásos, mivel elengedését követően a gróf birtokán kapott jó állást. A rendőrök elbizonytalanodása fellépésük erkölcsi alapjával kapcsolatban, sőt a törvényesség vonatkozásában is egyre érzékelhetőbbé vált. Ilyen körülmények között formálódott ki a házelnök alá rendelt fegyveres testület elve. 1912. október 31-én Lukács László miniszterelnök ezért a házelnöki jogkör olyan értelmű kibővítéséről nyújtott be törvényjavaslatot, amely hatékony – és ami a legfontosabb, senki által nem vitatható jogszerűségű – eszközt adott a házelnök kezébe mind az országgyűlés biztonságának erősítésére, mind a képviselőházi ülések csendjének és rendjének biztosítására. Ez a képviselőház elnökének irányítása alatt álló fegyveres őrseg felállításában öltött testet, amelynek az állományát a hadsereg és a csendőrség hivatásos tagjaiból toborozták.⁸

⁸ A testület felállításának körülményeit részletesen tisztázta TÓTH 2023. A rendőri kivezetéseknek való képviselői ellenszegüléseket a *Képviselőházi napló* alapján ismerteti: 26–52.

A közvélemény kevésbé foglalkozott azzal a korszakos jelentőségű ténnyel, hogy immár a törvényhozó, s nem a végrehajtó hatalom rendelkezése alatt álló fegyveresek látnak el parlamenti szolgálatot, szimpátiája a fegyveres erőszak parlamentbe költözését hajtogató ellenzék felé hajlott. Utóbbiak politikáját kiválóan szolgálta sajtójuk, amely az események ferdítéséig is elmerészkedett. Erre el nem szalasztható lehetőséget adott Gerő százados valóban felháborító tettlegessége, amely azonban nem minden előzmény nélküli katonai hatalmaskodás volt, ahogyan azt a lapok többsége tálalta. Elfogultságával kiemelkedett közülük a *Pesti Napló*, amely már-már kalandregénybe illő szépírói fordulatokkal és fantáziával, valamint nem kis gúnnyal az alábbiak szerint tálalta olvasóinak a Képviselőházi Őrség első ülésteremi alkalmazásának történetét.

„A csillogó tisztek, akár vidéki tűzoltókapitányok teljes díszben, ennek a pusztuló rezsimnek a testőrei, négy osztályra bontakoztak és rohamlépésben indultak Tisza parancsára a tanácskozó terembe.

Előttük haladt Lakovics főterembiztos fekete ruhában, fehér nyakkendővel. A parlamenti őrség emberei előre megállapított terv szerint körülvették azt a két mezőt, melyet az ellenzékiek töltöttek meg. Mikor így teljesen körülzárták az ellenzékiet, katonásan megállottak és várták a további parancsot. Felbőszítő látványt nyújtott ez a válogatott legénység, övében a hírhedt Frommer-pisztolyokkal, állig felfegyverkezve, amint védtelen, becsületes embereket fogtak körül, lelkiismeretlen generálisok kommandójára. Abban a pillanatban, amikor láthatólag támadásra készen megjelentek az ajtóban, az ellenzékiek óriási lármában törtek ki. Az egész baloldal egyszerre, szinte ütemben harsogta: Pfuj! Pfuj! Ki velük! A tolvajokat őrizzék, ne bennünket!

Leírhatatlan izgalom uralkodott a teremben. Latkovics főterembiztos egy fehér papírlapon névsort tartott a kezében, hogy felolvassa azoknak a képviselőknek a neveit, akiknek kivezetésére Tisza parancsot adott. Az őrség, látszik a nagy betanultság, körülzárja a bal- és szélsőbaloldalt; a csatárlánc mögött komor, halálos nyugalommal, valami borzasztó szótlanúsággal áll glédába a másik csapat. A terem baloldalán, a második ellenzéki mezőben is képviselők a padot döngetik és felindulástól remegő hangon kiáltják: Pfuj! Pfuj!

Mindnyájan. Zboray Miklós, Szmracsányi György, Rakovszky István, Bartos János, Fráter Lóránt, Kobek Kornél, Urmánczy Nándor, Héderváry Lehel, Papp Zoltán és az egész Kossuth-párt, amely nagyrészt ezt a padsort uralja. Egyszerre a Kossuth Ferenc helye mögött álló Gerő Vilmos százados előreugrik, kirántja a kardját és kivont kardját villogtatva rohant be a padok közé. Vérlázító látvány volt, amint szilaj ugrásokkal közeledett a védtelen és fegyvertelen képviselők közé. A baloldal ötödik sorában e pillanatban felállott Héderváry Lehel és egy lépést előre lépett. Gerő teljes erejéből a képviselőre csapott kardjával, aki a gyilkos fejevágást bal karjával parírozta. A kard most újra megvillant, iszonyú,

villámgyors tempóban, másodszor is, harmadszor is. Héderváry megbotlott, de egy pillanatra sem vesztve el lélekjelenlétét, estében is karjával védte ki a második vágást is, mely jobb karjának bicepszt érte. A harmadik vágás erejét az asztal fogta fel. Héderváry Lehel ledőlt, mindenki azt hitte, hogy a Gerő levágta. Mind a három csapás a képviselő fejének volt irányozva. Az emberekben megdermedt a vér! Egy pillanatig tartott ez a rettenetes aggodalom, amely úrrá lett a termen és az összes karzatokon. A megtámadott képviselő az ellenzék egyik legrokonszenvesebb tagja, atléta termetű, vakmerőségig bátor férfi; éppen a lélekjelenlétének és idegeinek köszönheti életét. Nyugodtan felemelkedett, majd a bal karjához kapott, amelynek csuklója vérzett. Gerő még mindig kardját villogtatva állott szemben Héderváryval és mellét kidülesztve rikácsolta: – Aki megsért, megölöm!

A megdöbbenés és leirhatatlan izgalom moraja zúgott végig a termen. Az ellenzékiek felugráltak a padokra és Héderváry segítségére siettek. Gerő első csapására a háta mögött álló két darabont kardot rántott s az egész legénység revolveréhez kapott. Többen gyilkolásra készen előszedték a híres Frommer-pisztolyokat.

Urmánczy Nándor, Szmracsányi György, Csuha István, Bartos János felemelték Héderváryt, amikor Gerő kiadta a parancsot: Letartóztatom, vigyék! Irtózatos volt. A képviselők magukon kívül kiáltoztak.

– Megörült! – hangzott.

Gerő vérbenforgó szemmel ismételtette:

– Azért mentem neki, mert megsértett. Én katona vagyok. Aki megsért, levágom. Tizennégy palotaőr még mindig a markában tartotta a pisztolyát.

– De hiszen nem sértette! – kiáltott rá Szabó István.

– Azt mondta, hogy: pfuj – válaszolt Gerő Vilmos – és az én rám is vonatkozott! Én nem válogatok; aki engem sért, az meghal!

Pár pillanat alatt zuhogott végig az egész és amint fölszabadultak a képviselők a kard-dráma rettentő igézete alól, irtózatos elkeseredés, kétségbeesés rázta meg a melleket, nem törődtek most már élettel, halállal, palotaőrséggel, odadozták a gyepőlőt, fék nélkül rohantak a szitkok.”⁹

Az elfogult sajtóhírek azonban nem mindenkit tudtak befolyásolni. Különösen azokat nem, akik hiteles forrásból, szemtanúk révén is tájékozódhattak. Igen figyelemre méltó, ahogyan egy veterán honvédtiszt távoli otthonában vezetett naplójában lejegyezte a képviselőházi kardlapozás történetét, a helyszínről közvetlenül kapott hírek és az olvasott tudósítások összevetésével. Krasznay Péter nyugalmazott szolgabíró felesége ugyanis a képviselőházi karzatról kísértte figyelemmel az eseményt.

⁹ *Pesti Napló*, 1913. június 5.

„Az országgyűlésen ismét botrányos jelenetek játszódtak le. Június hó 4-én ugyanis Désy Zoltán képviselő és volt államtitkár Lukács László miniszterelnököt közhelyen az ország legnagyobb panamistájának nevezte, miért őt Lukács László becsületsértéssel és rágalmazással vádolta. Minek folytán hosszas tárgyalás után beigazolta lett, hogy Lukács László a só és más közjövedelmek szerződesei emeléséből befolyt négymilliónyi jövedelemtöbbletet választási célokra fordította. Ez okon Désy Zoltánt a törvényszék a vád alól felmentette, minek folytán Lukács László hivatalos állásáról lemondott. Mit az ország gyűlésének bejelentvén, az ellenzékiek által sótolvaj és más durva kifejezésekkel inzultáltatott, és óriási zajt csináltak, mit Tisza István elnök lecsillapítani kívánván, a megnevezett parlamenti őrséget berendelte. Az ellenzék ezeket is inzultálta, tiszteiket sófináncoknak nevezte. Pfüj! kiáltásokkal illetve. Sőt Héderváry Lehel képviselő egy padra állva szemtől szembe gyalázta Gerő Vilmos őrségi századost, aki erre kardját kirántván, Héderváryt megkardlapozta aki a pad alá bújott, több társai segítségére menvén, onnét kihúzták. Az üléstől kizavart Gerő százados kijelentette, hogy aki őt megsérti, azt levágja. Azután Tisza István házelnök a fő zajongókat, és pedig elsősorban Justh Gyulát, gróf Károlyi Mihályt a gyűlésteremből kivezettette, mire az egész ellenzék kivonult.”

Tévedései ellenére is szembetűnő a tárgyilagós értékelés, pedig az egykori honvéd-hadnagy élete végéig harcos függetlenségi érzelmű volt, de pontosan érzékelt a függetlenségi eszmét csak napi politikai céljai elősegítésére használó ellenzék gyarlóságát, sőt politikai hibáira is rávilágított.¹⁰

A higgadtabb hangvételű tudósítások már a Képviselőházi Őrséget ért sértésekről is számot adtak.

„Pfüj! Ezek katonatisztek! – kiáltják balról a tiszteknek. Sófináncok! – kiáltják a legénységnek.”

„Az ellenzékiek gúnyolódó szidálmaikkal illették az őrség sorban álló tagjait. – Nincs ezek közt, kiáltotta Csuha, egy magyar fiú sem!

– Majd leverjük, mondotta Kovácsy, a rézüstöt a fejükről!”

Magát a kardlapozást is igyekszik tényszerűen leírni:

„Alig, hogy a lárma megkezdődik, a palotaőrség egyik tisztje, Gerő Vilmos százados félrelöki a mellette álló őrmestert, a balközép följáróján fölszalad, ott megáll Héderváry Lehel Kossuth-párti képviselő előtt, kardot ránt és rátamad. A támadás azért érte éppen Héderváryt, mert míg a többi képviselő ült, addig Héderváry Lehel fölállott és úgy kiáltotta, hogy: Pfüj!”

¹⁰ Krasznay Péter naplója: MNL SzSzBML XIII. 9. V. füzet. 86–87. Közreadta KUJBUSNÉ MECSEI – TAKÁCS 2010: 365.

Elkerüli az előre kitervelt, tudatos mészárlás feltételezését is: „Gerő százados vékony-pengéjű szalonkardot viselt, mely nem volt köszörülve és így csak zúzott sebeket ejtett Héderváryn.” A tényeknek megfelelően közli máshol a megtámadott képviselő letartóztatásának elmaradását. „Gerő százados, mikor látta, hogy Héderváry leesett, rákiáltott az őrmesterekre: Le van tartóztatva! Vigyétek! Azonban nem a palotaőrök vitték ki Héderváryt, hanem a közelében levő képviselők.”¹¹

A legkorrektebb értékelést alighanem egy bécsi lap, a *Fremden-Blatt* hozta le az esetről.

„Nagyon valószínű, hogy a helyzet olyan volt, hogy a százados kénytelen volt a fegyverhasználatra, azonban erről majd az a vizsgálat dönt, amely már megindult. De ez az incidens már ma felveti azt a kérdést, hogy nincs-e hiba a parlamenti őrség szervezetében. Nem lehet kétséges, hogy magában az ülésteremben csak az elnök parancsait szabad végrehajtani és minden egyéb ügynek elintézése a parlamenten kívül kell hogy megtörténjék, így tehát kiutat kell találni, mely épp úgy tekintettel lesz erre az alapelvre, mint ahogy megfelel a tisztai becsület követelményeinek.”¹²

A tisztai becsületre olyannyira figyelő tisztek Képviselőházi Őrségbe kerülése nem minden tanulság nélküli. A testület felállítását személyesen felügyelő Tisza a tisztikar kiválasztását teljesen magának tartotta fenn. A jelentkezőkkel maga beszélgetett el, s nem hagyta senkitől befolyásolni magát, hiszen olyan tiszteket keresett, akiknek korlátlan engedelmességére és megbízhatóságára egyaránt számított. Figyelemre méltó, hogy a parancsnok kiválasztása – meglehet, véletlenszerűen, de – nagyon szépen tükrözte a nemzeti katonai tradíciókat, mert igazi töről metszett huszártiszt került a Képviselőházi Őrség élére. Czabaji Horváth Péter őrnagy 30 évnyi szolgálattal a háta mögött, a legendás hírv 5. (Radetzky) huszárezred komáromi osztályparancsnoki beosztásából jelentkezett. Kiválasztását követően a budapesti 1. honvéd huszárezredbe helyezték, mivel a Képviselőházi Őrség nemzeti jellegének kidomborítását különösen fontosnak tartotta Tisza, és erre nem csak az egyenruha kialakításával ügyelt. Miután az Osztrák–Magyar Monarchia sajátos véderőrendszerében a közös hadseregben szolgáló magyar katonák száma sokszorosa volt a honvédségeknek, természetesen őket is várták az új testületbe. Ám a császári és királyi hadseregből jelentkezőket a Képviselőházi Őrségbe vezénylésük előtt áthelyezték a magyar királyi honvédség valamelyik alakulatába, hogy már nevükben is magyar katonaként léphessenek be a magyar országgyűlés palotaőrei közé. Mind a három tiszt ilyen módon került az első tisztikarba. A huszárai közül egy fejfel kimagasodó 48 éves Horváth már a legénység

¹¹ *Délmagyarország*, 1913. június 5.

¹² *Délmagyarország*, 1913. június 7.

válogatásában is közreműködött, s ennek a kiképzésben és díszelgésben egyaránt nagy tapasztalatokkal rendelkező törzstisztnak a helyettese lett a gyalogságtól érkezett Gerő Vilmos százados. A két évvel fiatalabb Gerő azonban bakatiszt létére is olyan huszáros vehemenciával rendelkezett, amely vérbő és lobbánékony természetével párosulva nagy gondot okozott a testületen túl az egész hadseregnek. A tisztikar összeállításában egyedül döntő Tisza István házelnöknek nyilvánvalóan határozottsága nyerte el a tetszését, s nem foglalkozott olyan aggasztó jellel, mint a rendfokozatában való hosszú várakozás, amely ha nem fegyelmi problémát, akkor nehezen kezelhetőséget sejtetett.

Gerőnek nem voltak hosszú katonai szolgálata alatt különösebb fegyelmi problémái. Ki is volt ez a tiszt? Hiányosan megmaradt tiszti anyakönyvi lapjai tanúsága szerint átlagos képességű, helyét addigi beosztásaiban megfelelően ellátó katona negyedszázadon keresztül.

1867. május 3-án Győrben született, német eredetű, a Giffling nevet viselő evangélikus vallású családban. Gerőre majd csak már hivatásos tisztként, 1907-ben magyarosította vezetéknévét pécsi szolgálata alatt. Középiskolai végzettséggel 1886. szeptember 30-án állt be a hadseregbe, hogy az érettségizettek kiváltságával egyéves önkéntesi katonai szolgálatot teljesítve válhasson majd tisztté. Szülőhelyének alakulatában, a Rudolf főherceg nevét viselő cs. és k. 19. gyalogezredben végezte tartalékos tiszti tanfolyamnak számító hadkötelezettségi szolgálatát, s 1887 őszén sikeresen tette le katonai bizottság előtti tiszti vizsgáját. Székesfehérváron szerette volna folytatni elkezdett főiskolai tanulmányait, így az itteni, szintén a közös hadsereghez tartozó, ezért a magyar fülnek barátságtalan Jellačić nevet viselhető 69. gyalogezredben¹³ vették tartalékos hadnagyként nyilvántartásba 1888. január 1-jével. A fiatalember aztán valamiért ejtette civil diploma szerzésére vonatkozó tervét, mert még abban az évben hét hónapos katonai tiszti tanfolyamba kezdett, többek között bécsi fegyverismereti kurzust végezve. Ennek eredményeként lett hivatásos hadnagy, és 1889. május 1-jén elkezdhetette tényleges tiszti szolgálatát. Ügyes, több dologban jártas, jól használható katonának bizonyult, ezért századba osztott alantos tiszti beosztásából hamar kiemelték, és első székesfehérvári szolgálatának utolsó évében már az altiszti iskola parancsnokságát is ellátta addigi kiképző tevékenysége mellett.¹⁴

Az ezred III. zászlóalja a Boszniát megszálló hadsereghez tartozott, s 1894-ben Gerő hadnagyot ennek a zászlóaljnak az Avtonacban¹⁵ elhelyezett törzséhez vezényelték

¹³ A fehérváriak azzal a tudattal tértek napirendre a császári és királyi hadseregvezetés tapintatlansága felett, hogy a névadó nem a városukat 1848-ban sanyargató horvát bán, hanem annak Georg nevű öccse volt, aki Itáliában harcolva szerezte tábornoki rangját, míg bátyja a szabadságharc leverésén ügködött.

¹⁴ HM HM HIM HL AKVI 50352.

¹⁵ Ma a Bosznia-Hercegovinai Szerb Köztársasághoz tartozó Gacko község kicsiny faluja a montenegrói határ mentén.

fegyvertisztítási beosztásba. Székesfehérvárra egy év múlva már főhadnagyként került vissza, s újabb feladatkörben kipróbálva képességeit nyilvántartó tiszt lett. A korszak tisztjei által utált adminisztratív készségeket igénylő munka sem fogott ki rajta, így ez lett addigi leghosszabbban tartó feladata. 1898-ban a fővárosba helyezték, ahol hadtesttiszt tanfolyamra, majd az egyéves önkéntes tanfolyam parancsnokának osztották be. Két év múlva Székesfehérvárra rendelték vissza, hogy először lásson el – ha csak ideiglenes jelleggel is néhány hétre – századparancsnoki beosztást. Ezt a feladatát olyan jól végezte, hogy a fővárosba visszakerülve egymás után háromszor is rábízták az itteni zászlóalj ideiglenesen parancsnok nélkül maradt századainak vezényletét. Kibontakozó pályafutását azonban valamilyen súlyos, 1901 októberétől 1902 augusztusáig tartó betegség zavarta meg. Beosztott századtsisztként tért vissza a szolgálatba, s Budapesten érte áhított előléptetése a 2. osztályú századosi rendfokozatba 1903. május 1-jén. Ezzel együtt véglegesített századparancsnok lett, s egyáltalán nem volt jele összeférhetetlenségének, mert éveken át ugyanannak a századnak az élén állt. Ezzel a 6. századdal hagyta el a fővárost is, amikor a II. zászlóaljat Pécsre helyezték 1906-ban, s itt lett a következő évben 1. osztályú százados.¹⁶ Pécsi szolgálata idején készült egyik fennmaradt minősítése, amelyből egy átlagos képességekkel rendelkező tiszt képe bontakozik ki. Nemcsak katonai képzettségére támaszkodott, nyelveket ismerő társasági ember volt, aki magyarul, németül tökéletesen, némileg még francia nyelven is beszélt. Hiányosságként csupán betegségre való hajlamát emelték ki, de ennek sem tulajdonított parancsnoka jelentőséget, mert századosi beosztását megfelelően látta el. 1909-ben annyi változás történt minősítésében, hogy itt már megjegyezték indulatosságát, amely alighanem összefüggött elvezényletéhez vezető új beosztásával. Ennek ellenére, ha csak általános előmeneteli rendben is, de továbbra is alkalmasnak tartották az előléptetésre.¹⁷

1909-ben az ezred székesfehérvári törzskari központjába rendelték, de csak rövid időt töltött itt, mert március 11-én a 10. század parancsnokának nevezték ki, ezért újra Boszniába kellett mennie. Alakulatának III. zászlóalja ekkor Bilekben¹⁸ állomásozott, ahol a Bosznia annexiója miatt forrongó lakosság mellett más probléma is volt. Hat évvel korábban egy rosszul vezetett menetgyakorlat a nyári hőségben 15 halálos áldozatot szedett a semmilyen árnyékot nem biztosító felforrósodott karsztvidéken sorra hőgutát kapó katonák közül. A tragédiát a sajtó „bileki halálmenet” névvel illette, ami óriási felháborodást szült, és rettegett hírt adott a távoli Hercegovinában fekvő helyőrségnek.¹⁹ Gerő is minél hamarabb igyekezett szabadulni onnan, de úgy látszik,

¹⁶ HM HIM HL AKVI 14836.

¹⁷ HM HIM HL AKVI 50352.

¹⁸ Ma Bileća, város a Bosznia-Hercegovinai Szerb Köztársaság délkeleti részén.

¹⁹ A tragédiáról részletes képes beszámolót adott a *Tolnai Világlapja*, 1903. augusztus 2.

saját előjáróiban már nem bízott, így 1910-ben kerülőúttal próbálkozott. Bilekben volt a cs. és k. 38. gyalogezred III. zászlóalja is, ide helyeztetni magát egyszerűbben ment, mint a békés Székesfehérvárra. Új parancsnokaival pedig, úgy látszik, könnyebben szót értett, mert néhány hónap múlva az ezred pótzászlóaljához vezényelték Kecskemétre, mi több 1911-ben már a pótzászlóaljkeret parancsnoka lett. Ez már törzstiszti beosztás volt, századosként csak ideiglenes jelleggel vagy megbízottként lehetett betölteni. Gerő két éven át töltötte be ezt a kiemelkedő beosztást, azonban az őrnagyi előléptetés elmaradt, a tisztisematizmus a Képviselőházi Őrségbe való jelentkezéséig ideiglenesnek jelezte parancsnokságát.²⁰ Mindez arra utal, hogy Gerő figyelemre méltó képességek birtokában volt, könnyen bizalmat keltett maga iránt, amelyet azonban ekkor már nem volt képes tartósan megtartani. Ennek hátterében a minősítésében csak finoman jelzett indulatossága lehetett, amely kiélezett helyzetben akár kezelhetetlenné is válhatott, erről azonban 1913-ig hallgatnak iratai.

Gerő határozottsága így meggyőzte Tiszát, aki ideális parancsnokhelyettest látott benne, s intézkedett áthelyezéséről a budapesti 1. honvéd gyalogezred állományába. Itt 1913. április 1-jével vették nyilvántartásba létszámfeletti századosként, s azonnal a Képviselőházi Őrséghez irányították, ahol a már beérkezett, nagyobb részben csendőrorrmesterekből álló legénységi állomány felkészítésében vett részt. Alig két hónap múlva rántott kardot, pontosabban a már negyedszázada viselt tisztis jelvényfegyvere, az 1861 M. gyalogostiszti szablya szalonváltozatát a képviselőházi ülésteremben őt becsületében sérteni vélt honatyára. Az affér rekonstrukcióját az alábbiakban lehet összefoglalni.

A házelnök elleni merénylet évfordulóján különösen feszült volt a hangulat, amit a kormány ellenzéki sajtó által beharangozott lemondásának híre csak növelt. A lapok nyíltan latolgatták az összecsapás lehetőségeit.

„A pörnek a hatása megérlelte az ellenzékben azt az elhatározást, hogy bent a parlamentben kell fölvenni a küzdelmet a kormánypárttal. A képviselőház holnapi ülése tehát rendkívül izgalmas lesz. Az ellenzék tömött sorokban vonul föl a parlament holnapi ülésére. Hogy milyen taktikával harcol az ellenzék, hogy vitába akar-e szállni, vagy tumultuózus jeleneteket rögtönöz, ezt most még nem tudni. A szemben álló felek hangulatából, elkeseredéséből és a szocialisták megjelenéséből azonban máris következtetni lehet rá, hogy holnap összeütközik a két tábor, rendkívül heves lesz az indulatok csatája és a parlamenti őrségnek talán ezúttal lesz először alkalmja Tisza István utasításai szerint eljárni.”²¹

²⁰ Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegsmarine für 1913. 576.

²¹ *Délmagyarország*, 1913. június 4.

Valóban így történt, Tisza a korrupciós ügybe keveredett miniszterelnököt gúnyoló, szidalmazó ellenzékiek elvadult ordibálása közepette képtelen volt megnyitni az ülést, így a rend helyreállításáig felfüggesztve azt a kormánypárt kivonulását követően az ülésterembe rendelte a Képviselőházi Őrséget. Gerő százados közvetlenül vezényelte a rendbontók vezéreiként megjelöltek eltávolítását, a benn maradt képviselők őrséget becsmélő hangzavarában. Héderváry Lehel gödöllői képviselő szavait magára véve kardot rántott, s a katonai becsület védelmének előírását alaposan túlértelmezve kardlappal háromszor is odacsapott. Az ütésektől a függetlenségek köztiszteletben álló képviselője a padok közé esett, társai vitték ki a teremből. A Képviselőházi Őrség parancsnoka, az időközben alezredesi előléptetést kapott Horváth Péter tökéletesen érezte, hogy nem lehet a húrt tovább feszíteni, ezért maga váltotta fel a kivezetések közvetlen vezénylésében az idegességében magán kívül ordító helyettesét, kiküldve őt a folyosón tartalékban várakozó állományhoz. Az ülésről kizárt képviselőket a legnagyobb határozottság mellett is udvariasan kivezettetve percekben belül kivonta palotaőreit az indulatoktól forrongó ülésteremből, ahonnan a kormánypárt bevonulására az ellenzékiek testületileg távoztak, erősen szidalmazva Tiszát.²²

Az esetet jogos fegyverhasználatnak minősítette a később megejtett hadbírószági eljárás, amit megelőlegezett Tisza képviselőházi illetén bejelentése.

„Jelentem a t. háznak, hogy amint az őrpapancsnok nekem jelentette, a kizárt képviselők eltávolítása közben egy oly incidens fordult elő, amely az őrség egyik, tisztí rangot viselő tagjának fegyverhasználatát tette szükségessé. (Élénk helyeslés és felkiáltások: Jól tette!)

Mivel itt katonai fegyelem, katonai törvények és felelősség alatt álló csapatról van szó, természetesen, hogy az illetőnek viselkedése szabályszerű megvizsgálás tárgyát fogja az illetékes hatóság előtt képezni. Egyúttal azonban, mert a fegyver használata a ház egyik tagjával szemben történt, javaslom a t. háznak, (Halljuk! Halljuk!) hogy ez az ügy a mentelmi bizottsághoz is utasíttassék azzal, hogy az esetet a mentelmi jog szempontjából vizsgálja meg. (Élénk helyeslés.)

Méltóztatnak hozzájárulni? (Igen!)

Ily értelemben mondom ki a határozatot.”²³

A képviselők ezek után ugyan visszafogták a palotaőrök verbális sértegetését a helyszínen, de megvetésüket továbbra is kifejezték. A „brutális inzultus a katonai lovagias

²² Az esemény rekonstruálása a *Képviselőházi napló* és a sajtóban megjelent hitelességre törekvő tudósítások és szemtanúi beszámolók alapján történt. Némileg más eredményre jutott kizárólag a *Képviselőházi napló*ra támaszkodva TÓTH 2023: 63.

²³ Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. *Képviselőház. Napló. XIX.* 1913: 66.

felfogásnak jegyében folyt le és azért tartom szükségesnek hangsúlyozni, hogy ennek a katonai lovagiassághoz semmi köze nem volt. Egész nyíltan kimondom, hogy közönséges gyáva merénylet volt.” Az ellenzéki sajtó pedig politikai hangulat-keltésbe kezdett, amelynek során válogatott sértésekkel alázták meg a Képviselőházi Őrség tagjait.

„Hibát követett el az ellenzék abban, hogy nem kifogásolta a parlamenti őrségnek katonai jelleggel való felruházását. Ezek nem katonák. Katona az, aki életét kockára teszi, aki fegyveres erővel szemben bizonyítja be bátorságát, de akik lőnek, anélkül, hogy visszalöhetnének reájuk, azok enyhén szólva közönséges ingyenélők, felemelt zsoldért kaszaboló, díszes uniformisba bújtatott pecérlegények, vezetőik pedig a fősintérek. Láttam csendőröket és rendőröket, amint bevonultak a parlamentbe. De ezeknek arcán a fájdalom vonása ült. A palotaőrök szemében azonban a gonoszság tüze lobog. Nero jut eszembe, amint délelőtt kaszaboltat, este pedig családi zeneestélyt rendez. A társadalomnak kell jóvátennie az ellenzék mulasztását. Ki kell közönsíteni ezeket az embereket. A felemelt zsoldért dolgozó hóhérokat! Azaz ne is nevezzük őket hóhéroknak. A hóhér hasznos szolgálatot tesz az országnak, a sintér is köztisztasági tevékenységet fejt ki. Valami új elnevezést kellene adni ezeknek a pribékeknek, ezeknek a paprikajancsiknak.”

Zárásként megjelöli a cikk a politikai célt:

„Meg kell menteni az országot attól a veszedelemtől, hogy ez az örült ember jusson miniszterelnöki székbe! Meg kell menteni a főváros népét, a haladás, a fejlődés, a kereskedelem, az ipar érdekében, hogy a délelőtt kaszaboltató, este zenét hallgató Nero a nyakunkba ne üljön. Erre irányul minden igyekezetünk és talán lesz rá elég erőnk, hogy ezt a merényletet megakadályozzuk.”²⁴

Sándor Pál már egyenesen fogalmazva fejt ki az ellenzék véleményét, „hogy a palotaőrséget nem lehet mai alakjában, katonai fegyelem alatt fentartani, mert ez a polgárságnak katonai fennhatóság alá való helyezését jelenti”. A *Pesti Napló*ban meg is nevezi a felelőst. „A tegnapi napon megsemmisült a képviselői immunitás, a katonaság lett úrrá a szuverén képviselőház felett. Tisza teremtetten ezt a helyzetet, Ő is felelős érte.”

Gerőt elképesztően blőd „szemtanú megszólaltatással” vérszomjas bosszúállónak igyekeztek beállítani.

²⁴ *Pesti Napló*, 1913. június 7. Vázsonyi Vilmos cikkében különben nem mellékesen a maga személye ellen célzott bosszúállást képzelte a támadás igazi okának, amelybe Héderváry csak véletlenül keveredett bele.

„Mikor a palotaőrök bevonultak, feltűnt nekem Gerő viselkedése, kit különös figyelemmel kísértem emiatt, s rám az első pillanatban azt a benyomást tette, hogy valamire készül. Szemeivel az ellenzéki képviselők között kutatott, mintha keresne valakit és mikor Hédervári Lehel képviselőt megpillantotta, a legnagyobb vadsággal rontott rá és vagdalni kezdte. A »pfuj« szót kiáltották közelebb lévő képviselők is, de ő szemmel láthatólag Hédervári Lehelre pályázott. Nem tartom lehetetlennek, hogy a kapitányt személyes boszúvágy vezérelte és ezt a szolgálat leple alatt vélte legkönnyebben kielégíteni. Az egész eset olyan volt, mint mikor valaki legelkeseredettebb ellenségét védtelen helyzetben megpillantja és levágja.”²⁵

Már a hadbírószági vizsgálat megkezdésének a hírére megelőlegezték az elmarasztaló ítéletet. Gerő védekezését arra alapozta, hogy a katonai büntető törvénykönyv rendelkezése szerint a becsület ellen intézett támadás esetében a tiszt fegyveres önvédelemre jogosult. Annak 114. §-a ezt így feje ki:

„Ide tartozik az is, ha tisztek, vagy tisztí jelleggel felruházott katonai személyek, akiknek becsülete egy, vagy több más személy jelenlétében jogtalanul megtámadtatik, azon célból, hogy az ily sértések folytatását megakadályozzák, az őket megillető fegyvert azonnal használják. Ha ezen cél másként nem volt elérhető és a fegyver használatában az elkerülhetetlen szükségesség határa át nem lépetett, akkor, az ily tett büntethetősége elenyészik.”

Ennek ellenére a *Pesti Napló* kinyilvánította, hogy „Gerő Vilmos elítélése bizonyosra vehető, mert eljárására a katonai büntető kódexben nincs mentség”. A szolgálati szabályzat rendelkezéseit előcitoló civilek valóban másként látták a dolgot arra hivatkozva, hogy Gerő szolgálatban, mégpedig karhatalmi és őrszolgálatban állott. Ilyenkor reá nem a tiszt egyéni becsület védelmére vonatkozó katonai jogszabályok, hanem a szolgálati szabályzat karhatalmi részének 72. § 516/b. és 517. pontja, továbbá az őrszolgálatra vonatkozó 77. § 577. pontja és az elfogatásokról szóló 43. § 326., utolsó bekezdése vonatkozik. A karhatalmi 72. § 516/b. pontja azt mondja: fegyveres erőszak akkor alkalmazandó, ha valamely csapat tettelesen „bántalmaztatik vagy fegyverrel megtámadtatik”. Ugyanezen szakasz 517. pontja nyugalomra inti a csapatok vezetőit, mert így szól:

„Egyes kihívások folytán, valamint a felizgatott tömegnek kiabálása és fütyülése folytán, mely a zavargásoktól rendszerint elmaradhatatlan, nem szabad mindjárt a fegyvert használni, addig, míg ily ellenséges nyilvánulások a csapatra nézve veszedelmes következményeket nem szülnek.”

²⁵ *Pesti Napló*, 1913. június 6. Dr. Kovásznai Gábor Háromszék vármegyei törvényhatósági bizottsági tag, földbirtokos nyilatkozata.

A szolgálati szabályzat 77. § 577. pontja ugyan engedélyezi az őrszolgálatban lévőknek, hogy „fegyverét használja az ellen, aki őt erőszakosan megsérti, vagy támadás által veszélyesen fenyegeti; vagy aki őt gorombán és előre bocsátott figyelmeztetés dacára is tovább sértegeti”. Azonban ezt csak akkor engedi meg fejtegetésük szerint, ha a 43. § 326. pontja keresztül nem vihető, azaz ha az őrségek és az örök polgári egyénekkal szemben elfogatási jogukat nem gyakorolhatják: „ha ezen egyéneket büntetteknek vagy súlyos vétségen érik”; vagy „ha ügyeleti tiszteseknek, járőröknek, őrségeknek és öröknek ezek hatáskörébe eső utasításaiknak nem engedelmeskednek, valamint ha ezen közegeket szidalmaznak, vagy bántalmaznak”. Meg is állapították ezek után a konklúziót, miszerint „még sok ok hiányzott a jogos kardhasználathoz”.

Miközben a lapok szinte naponta foglalkoztak az országházi skandalummal, Gerő véleménye kezdetben csak egyszer jelent meg, nagyon visszafogottan.

„Sajnálom, de katona vagyok és a képviselőházi affér érdeméről nem nyilatkozhatom. Az egész ügyet helytelenül fogták fel a hírlapok. Meghurcoltak és sok olyasmit írtak rólam, ami ellenkezik húsz éves feddhetetlen katonai multammal. Tudomásom van mindama nyilatkozatokról, a melyeket Vázsonyi Vilmos és mások tettek rólam és az ügyről. Nem olvastam ugyan a nyilatkozatokat, de elmondták nekem a tartalmát. A dolgot, ismétlem, nem úgy írták meg, ahogy történt. Nyugodtan nézek a vizsgálat elé, mert tudom, hogy a vizsgálat során ki fog derülni az igazság. Egyébként rendkívül sokan kerestek fel gratulációkkal személyesen és táviratokban s mindannyian elismerik, hogy jól és helyesen jártam el, a hogy katonához illik. Ez is megnyugtatólag hat rám és így tisztá lelkiismerettel nézek a vizsgálat elé.”²⁶

A sajtóhírek azért nem hagyták hidegen, és a visszafogottsága hamar odalett, amikor pletykákat is terjeszteni kezdtek. Egy másik országgyűlési képviselő, Polonyi Dezső nyilatkozatát a *Pesti Napló* úgy hozta le, hogy „Gerő százados néhány év előtt civilben járt, pezsgőügynök volt és mint a George Quoulet cég képviselője, őt is fölkereste, sőt az utcán is megszólította és kínálta áruját”.

A tisztí becsületére kényes százados ettől úgy megvadult, hogy párbajozni akart a képviselővel, aki viszont elzárkózott ettől. Két tisztársával provokáltatta Polónyi Dezsőt, aki képviselőtársait kérte fel segítőknek. A megbízottak az Országos Kaszinóban találkoztak, ahol Polónyi segédei előadták, hogy Gerő százados

„mintegy három-négy évvel ezelőtt egy Ábrányi Matild nevű nővel együtt tényleg megjelent az irodájában s arra hivatkozva, hogy még Székesfehérvárról, uhlánus-önkéntes korából ismerte

²⁶ *Délmagyarország*, 1913. június 7.

a képviselőt, arra igyekezett őt rábírní, hogy a George Gautet francia pezsgőgyáros cég pezsgőjét rendelje s azt képviselőtársainak is ajánlja. Pár nap múlva a Múzeum-körúton találkozott vele s ott az utcán ismét erre kapacitálta őt. A segédek ezt a tényrt konstataálták, kijelentve, hogy a pezsgőügynyökség tisztességes foglalkozás és abban, hogy valaki pezsgőügynyök, semmi megalázót és megbecstelenítőt nem látnak és ezért semmi szűkségét nem látják fennforogni annak, hogy – sértés hiányában – lovagias elégtételt adjon Gerő századosnak.”

Gerő segédei azonban a magyarázattal nem érték be, és kölcsönös sértések után a párbajkihívások egész sora keletkezett.²⁷ Az esetet a sajtó heteken át csócsálta, ami további botrányokat váltott ki. Széles körben terjedt, hogy az a tiszt, aki a Képviselőházi Őrség tagjaként arra vállalkozott, hogy utasításra magyar országgyűlési képviselőkkel szemben tettlegességet kövessen el, „nem tekinthető úriembernek, nem sérthet, nem adhat és nem kaphat elégtételt”.²⁸ Ez viszont további sérelmeket okozva a párbajprovokálások és -visszautasítások olyan végtelen láncolatát indította el, amely egészen a világháború kitöréséig visszatérő témát adott az erre fogékony sajtóorgánúmoknak és úri közönségüknek.

Gerővel ekkor már kevésbé foglalkoztak, akinek némi elégtételt nyújthatott egy felmentését követően megjelent vezércikk, amely korrekt helyzetértékelésével talán a legjobban foglalta össze a százados elleni sajtóhadjárat lényegét.

„A honvéd hadbíróság fölmentette Gerő Vilmos századost, az ítélet így jogerős. Ebből kétségtelenül kiderül, hogy a százados a katonai szabályok szerint jogosan használta fegyvereit azon az emlékezetes képviselőházi ülésen. Az ellenzéki lapok fölhasználják ezt az alkalmat arra, hogy vadul támadják a fölmentett századost [...] Mi magyarázza meg ezeket a támadásokat? Egy furcsa spekuláció. Ők arra spekulálnak, hogy a katonai befolyásos körökben Gerő százados személyét »kényelmetlenné« teszik. Úgy gondolkoznak: a hadsereg végre is megúnya, hogy Gerő százados személyében az egész hadsereget bántsák. Haragjuk azután a kormány és a többség ellen fordul, mint akinek ezt a kellemetlenséget köszönhetik, amiért egy katonailag szervezett parlamenti őrséggel ezt a kellemetlenséget lehetővé tette. A számításuk az, hogy a hadsereget valami kész ellentétbe hozzák a kormánnyal és a parlamenti többséggel [...] Mi nem habozunk kijelenteni, hogy a honvédbíróság jogerős ítéletével végleg el van döntve az a kérdés, hogy Gerő százados a katonai szabályok szerint helyesen járt-e el, de igenis nyitva maradt az a kérdés: helyes-e, hogy a parlamentben, a képviselőház tanácskozó termében katonailag szervezett, katonai szabályok szerint

²⁷ *Délmagyarország*, 1913. június 13. A Gerővel kapcsolatos képtelenségek terjedésére jellemző, hogy még ez a viszonylag elfogulatlan lap is teret adott légből kapott állításoknak: Gerő ugyanis sohasem volt ulánus.

²⁸ POLLMANN 1997: 72.

működő őrség teljesítsen szolgálatot? Ha az ellenék ezen a téren veszi föl a vitát, úgy a sikeres vitatkozásnak hálás kilátásai nyílnak meg előtte. De nem veszi föl, ő csak handabandázik, intrikál és idegen segítségére spekulál. Miért? Mert teljesen tisztában van vele, hogy a katonailag szervezett parlamenti őrség megteremtése kivételes okoknak, kivételes helyzeteknek eszköze és eredménye volt, és ha megkezdik a vitát a parlamenti őrség felett, lehetetlen elkerülni a vitát az előzmények és okok felett. Ettől a vitától azonban félnek, ők nagyon jól tudják, hogy a parlamenti őrségre egy tervszerű állandó, csökönyös parlamenti anarchia leküzdése végett volt szükség, ők már most úgy szeretnék megoldani a kérdést, hogy a parlamenti őrség tűnjön el, de maradjon meg a parlamenti anarchia.”²⁹

A Gerő párbajképessége körüli vita kiváltotta párbajhisztéria azonban tovább gyűrűzve 1913 őszére már magát a tisztikart is szembeállította az Országos Kaszinóval. Ezt már a hadseregvezetés is megsokallta. A Képviselőházi Őrség fegyelmi ügyekben illetékes felettes hatósága, Tersztyánszky Károly lovassági tábornok, budapesti hadtestparancsnok egyenesen úgy vélte, hogy „a parlamenti őrség rendeltetése összeegyeztethetetlen a tisztí jellemmel”. Meglepő kijelentését azzal tetézte, hogy a közös hadsereg tisztjei örülnek, hogy oda közvetlenül csak a honvédségtől kerülhetnek, „a honvédségbeliek pedig egyáltalán nincsenek ettől a körülménytől elragadtatva”.³⁰ A kedélyek lecsillapítására Gerőt 1914 tavaszán visszavezényelték a honvédség állományába, de előmenetelét nem hátráltatta a botrány. A Képviselőházi Őrség parancsnoka által készített minősítésbe bekerült, hogy „heves vérmérsékletű lobbánékony természetű, mely – tekintettel jelenlegi kényes alkalmazását – őt az események nyugodt megítélésében befolyásolja”. Külön megjegyzésrovatban emelték ki, hogy „nem rendelkezik mindig a kellő nyugodtsággal”, de előléptetésre való alkalmasságát fenntartották „minősültsége rangsorban” megjegyzéssel.³¹ Május 1-jén rég várt előléptetését is megkapta, hogy az 1. honvéd gyalogezred I. zászlóaljának parancsnokaként vonulhasson el a harctérre. Virtusára jellemzően maga vezette katonái rohamát, így az első nagy összecsapásban hősi halálával állította helyre mindenki előtt heveskedésével okozott képviselőházi skandalumban kikezdett katonai becsületét. Posztumusz kitüntetését, a hadidíszítményes Lipót-rend lovagkeresztjét kardokkal

²⁹ *Délmagyarország*, 1913. augusztus 12.

³⁰ A történeteket részletesen bemutatja annak politikai vetületével együtt POLLMANN 1997: 71–86. Tersztyánszky különben maga is párbajra kényszerült a Gerő kihívását elutasító Szmracsányi György képviselővel.

³¹ HM HIM KI AKVI 50352. A minősítést jóváhagyó honvéd-kerületparancsnok saját kezűleg vezette az iratra, hogy hiányosságairól értesítette a századost.

„az ellenség előtt tanúsított vitéz és eredményteljes magatartása” elismerésül kapta – két évvel halála után.³²

Elestéről több kósza hír is terjedt a sajtóban, a leghitelesebb változat egy szemtanú közlését adta közre.

„Augusztus 29-én este Rohatinnál, Tarnopol közelében, századunk megtámadta az oroszokat és győzelmesen nyomultunk előre. A század élén Gerő Vilmos állt és harsány hangon vezényelte a tüzelést. Előnyomulás közben sokan megsebesültünk és hátra maradtunk. Közvetlen mellettem könnyebben megsebesült egy zsidó fiú, a kezefejét súrolta egy golyó. Természetesen ő is, mint a többiek, hátrahúzódtott és a kötözőhely felé sietett. Gerő Vilmosnak feltűnt, hogy a sebesült, milyen frissen és sietve megy a kötözőhely felé; hamar megfordult és utána sietett. Meg akart győződni róla, hogy valóban megsebesült vagy pedig csak egy kis horzsolás miatt akarja kivonni magát a küzdelemből. Abban a pillanatban, mikor az őrnagy úr beérte a zsidófiút és a sebet megnézte, egy srapel csapott le és a szétrobbanó töltés egyik szilánkja halálosan megsebesítette az őrnagy urat. A szilánk a hátán hatolt be és a mellén jött ki úgy, hogy egy pillanat alatt végzett vele. Egyet hördült és a következő pillanatban holtan terült el a földön. Hamar felkaptuk az őrnagy úr holttestét és sietve a kötözőhelyre vittük, ahol az orvos konstatálta a beállott halált. A csata este fél nyolcig tartott. Az oroszok visszavonultak, és a század lepihent. Este nyolc órakor a mezőn megásták a sirt, a század a sírhoz vonult és csöndben eltemette a halottat. Ebben az ütközetben csak egy halottunk volt, az őrnagy úr. Nagyon jó katona volt Gerő őrnagy úr. Szigorú volt, de igazságos ember, őszintén sajnáltuk őt.”³³

³² *Rendeleti Közlöny*, 1917. február 24.

³³ *Magyarország*, 1914. szeptember 15.

Felhasznált források és irodalom

HM HIMKIAKVI: Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Központi Irattár.

Tiszti anyakönyvi iratok.

MNL SzSzBML: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár XIII. 9. Krasznay család iratai.

Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház. Napló. XIX. (1913).

Budapest: Athenaeum.

FRÓNA Imre – KEDVES Gyula (2023): *Az Országgyűlési Őrség*. Budapest: Országház.

KUJBUSNÉ MECSEI Éva – TAKÁCS Péter szerk. (2010): *Krasznay Péter naplójegyzetei 1861–1916*.

Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár.

POLLMANN Ferenc (1997): A kaszinó-affér, honatyák kontra tisztikar. Adalék a hadsereg és a politika viszonyához Magyarországon az első világháború előestéjén. *Limes*, 10(3), 71–86.

SZÉCHENYI István (1982): *Napló*. Vál., szerk., a fordítást ellenőrizte, a jegyzeteket és a szerkesztői utószót írta Oltványi Ambrus. Az előszó Sötér István munkája. Ford. Jékely Zoltán, Györffy Miklós. Budapest–Békéscsaba: Gondolat–Dürer.

TÓTH László (2023): *Karhatalom az Országgyűlésben*. Budapest: Ludovika.

URBÁN Aladár (1973): *A nemzetőrség és a honvédség szervezése 1848 nyarán*. Budapest: Akadémiai.

Délmagyarország 1913. évf.

Magyarország 1914. évf.

Népszava 1913. évf.

Pesti Napló 1913. évf.

Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség Számára, 1917.

Tolnai Világlapja 1903. évf.